

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۲/۱۰

تاریخ تصویب مقاله: ۹۳/۹/۱۶

## پیش‌بینی پرخاشگری براساس الگوهای ارتباطی خانواده با واسطه‌گری رضایت از زندگی

دکتر راضیه شیخ‌الاسلامی\*، معصومه عمرانیان\*\*

### چکیده

هدف این تحقیق بررسی نقش واسطه‌ای رضایت از زندگی در رابطه‌ی بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری بود. به این منظور ۳۰۰ دانشجوی دانشگاه شیراز (۱۲۷ پسر و ۱۷۳ دختر) با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند و مقیاس الگوهای ارتباطی خانواده (فیتز پاتریک و ریچی، ۱۹۹۴)، پرسشنامه پرخاشگری (باس و پری، ۱۹۸۴) و مقیاس رضایت از زندگی (داینر و همکاران، ۱۹۸۵) را تکمیل نمودند. نتایج تحلیل

---

\* دانشیار روانشناسی تربیتی دانشگاه شیراز، نویسنده مسئول. مجتمع دانشگاهی ارم. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

sheslami@shirazu.ac.ir

\*\* کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه شیراز. omasi@yahoo.com

مسیر پژوهش با استفاده از نرم افزار Amos نشان داد که الگوهای ارتباطی خانواده به صورت مستقیم پرخاشگری را پیش‌بینی می‌کنند. همچنین رضایت از زندگی به نحو منفی به وسیله ی الگوی ارتباطی هم‌نواپی و به نحو مثبت به وسیله الگوی ارتباطی گفت و شنود پیش‌بینی می‌شود. علاوه بر این، رضایت از زندگی به نحو منفی پرخاشگری را پیش‌بینی و نقش واسطه‌ای در رابطه‌ی بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری ایفاء می‌کند.

**واژه های کلیدی:** الگوهای ارتباطی خانواده، رضایت از زندگی، پرخاشگری.

#### مقدمه

پرخاشگری از جمله معضلات جدی در دنیای امروزی است. افزایش خشونت‌ها و حوادث ناشی از رفتارهای پرخاشگرانه در جهان امروزی بیانگر نیاز به بازنگری در برنامه های آموزشی و پرورشی است. به منظور بازنگری لازم است در ابتدا عوامل مؤثر بر پرخاشگری را مورد شناسایی قرار داد و سپس با مد نظر قرار دادن این عوامل در سیاست‌گذاری‌های آموزشی، اجتماعی و فرهنگی، زمینه را برای کنترل و مهار رفتارهای پرخاشگرانه فراهم آورد.

پرخاشگری به عنوان رفتار کلامی و فیزیکی که به قصد صدمه زدن انجام می‌گیرد، تعریف می‌شود (مایرز<sup>۱</sup>، ۲۰۱۰). روانشناسان از دو نوع پرخاشگری تحت عنوان پرخاشگری خصمانه<sup>۲</sup> و پرخاشگری ابزاری<sup>۳</sup> نام می‌برند. پرخاشگری خصمانه از احساس خشم نشأت گرفته و هدف آن صدمه زدن است (بولگا، موسیتو، مورگو و پونز<sup>۴</sup>، ۲۰۰۸). در پرخاشگری ابزاری اگر چه قصد صدمه زدن وجود دارد، اما این نوع پرخاشگری به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به هدف خاصی انجام می‌گیرد (مایرز، ۲۰۱۰). در خصوص علل پرخاشگری نظریه‌های مختلفی وجود دارد. فروید بر این عقیده بود که پرخاشگری ناشی از یک تکانه خود تخریبی است که انرژی غریزه

<sup>۱</sup>.Myers

<sup>۲</sup>.Hostile Aggression

<sup>۳</sup>. Instrumental aggression

<sup>۴</sup>. Buelga, Musitu, Murgui & Pons

مرگ را به سمت خود فرد یا دیگران معطوف می‌کند (سیگل‌من و رایدر<sup>۱</sup>، ۲۰۱۲). نظریه‌های زیستی بر تأثیر عوامل بیولوژیکی مانند ترشح هورمون‌ها، فعالیت سیستم عصبی و یا تأثیر وراثت بر رفتار پرخاشگرانه تأکید دارند (سامانی و فولادچنگ، ۱۳۸۶). نظریه‌های یادگیری همچون نظریه‌های رفتارگرایی و نظریه شناختی-اجتماعی، پرخاشگری را همانند همه‌ی رفتارهای انسان حاصل یادگیری می‌دانند. به اعتقاد رفتارگراها، پرخاشگری بر اثر تقویت‌کننده‌ها شکل می‌گیرد (شفیع‌آبادی و ناصری، ۱۳۷۷). در نظریه‌ی شناختی-اجتماعی، پرخاشگری از طریق یادگیری مشاهده‌ای ایجاد می‌شود (هرگنهان و اولسون<sup>۲</sup>، ترجمه سیف، ۱۳۸۹). به اعتقاد باندورا (۱۹۹۷) پرخاشگری نه تنها از طریق دریافت پیامدها بلکه با مشاهده رفتارهای دیگران نیز یاد گرفته می‌شود. مشاهده‌ی رفتارهای پرخاشگرانه هم بازداری‌های رفتاری افراد را کاهش می‌دهد، هم روش ابراز هیجان خشم را به افراد آموزش می‌دهد (مایرز، ۲۰۱۰).

رایج‌ترین و بعضاً تأثیرگذارترین الگوها، والدین می‌باشند. والدینی که از طریق تنبیه و خشونت نظم و انضباط را در خانواده برقرار می‌سازند، فرزندان‌شان تمایل بیشتری به انجام رفتارهای پرخاشگرانه دارند. به ویژه در خانواده‌هایی که جنگ قدرت وجود دارد و هر فردی در تلاش برای تحت کنترل درآوردن دیگران است، بیشتر شاهد رفتارهای پرخاشگرانه در فرزندان هستیم (پاترسون<sup>۳</sup>، ۲۰۰۸). در این نوع خانواده‌ها که تحت عنوان محیط‌های خانوادگی قهری<sup>۴</sup> (پاترسون، ۲۰۰۸) نامیده می‌شوند، والدین از طریق تقویت منفی می‌آموزند که می‌توانند به وسیله‌ی تنبیه و تهدید رفتارهای نامطلوب فرزندان را متوقف کنند. در حالی که فرزندان نیز یاد می‌گیرند که با انجام رفتارهای نامطلوب مانند پرخاشگری می‌توانند والدین را وادار به برآورده ساختن نیازهایشان کنند. این نوع ارتباط موجب می‌شود به تدریج والدین کنترل خود را بر رفتار فرزندان‌شان از دست دهند تا جایی که خشن‌ترین رفتارها هم از سوی والدین دیگر تأثیرگذار

1. Sigelman & Rider

2. Hergenhahn & Olson

3. Patterson

4. Coercive family environments

نیست و رفتارهای نامطلوب فرزندان از کنترل خارج می‌شود (سیگلن و رایدر، ۲۰۱۲). افرادی که در این نوع خانواده‌ها پرورش می‌یابند، مقاصد خصمانه به دیگران نسبت می‌دهند و به روش‌های پرخاشگرانه برای حل مشکلات خود متوسل می‌شوند (سیگلن و رایدر، ۲۰۱۲). نتایج پژوهش‌ها نیز نشانگر رابطه بین روش‌های تربیتی خانواده و پرخاشگری فرزندان است. شروت و کار<sup>۱</sup> (۲۰۱۲) تاثیر الگوهای ارتباطی خانواده را بر روی پرخاشگری کلامی نوجوانان بررسی کردند. بر اساس یافته‌های این پژوهش، نوجوانان خانواده‌های کثرت‌گرا (میزان گفت و شنود بالا و همنوایی پایین) پرخاشگری کلامی پائین‌تری از خود نشان می‌دهند. جروم، سینگر، دروئی و سینگر<sup>۲</sup> (۲۰۰۶) در پژوهشی به بررسی رابطه‌ی بین الگوهای ارتباطی خانواده و میزان پرخاشگری ناشی از تماشای فیلم‌های خشن پرداختند و نشان دادند که بین الگوی گفت و شنود در خانواده با میزان پرخاشگری کودکان رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

بر اساس نظریه‌ی ناکامی-پرخاشگری<sup>۳</sup> دالرد-میلر (۱۹۳۹، به نقل از شهبازی، ۱۳۸۷) پرخاشگری به عنوان پاسخی به ناکامی تلقی می‌شود. ناکامی عبارت است از هر آنچه که مانع دسترسی ما به اهدافمان شود (مایرز، ۲۰۱۰). برکویتز<sup>۴</sup> (۱۹۸۹) در تجدید نظری که بر روی نظریه‌ی ناکامی-پرخاشگری انجام داد، اعلام نمود که همیشه ناکامی منجر به پرخاشگری نمی‌شود. بلکه ناکامی هیجان خشم را ایجاد می‌کند. اما اینکه هیجان خشم منجر به رفتار پرخاشگرانه شود بستگی به عوامل دیگری نیز دارد. در همین راستا نظریه پردازان مدل پردازش اطلاعات اجتماعی<sup>۵</sup> (داج، ۱۹۸۶) بیان می‌کنند رفتار پرخاشگرانه به میزان زیادی به طریقه پردازش و تفسیر اطلاعاتی که افراد با آن مواجه هستند، وابسته است. افراد پرخاشگر غالباً اطلاعات را به صورت ناقص و یا سوگیرانه پردازش می‌کنند. به این معنا که یا به صورت

1. Schrodtt & Karr

2. Jerome, Singer, Dorothy & Singer

3. Frustration-aggression theory

4. Berkowitz

5. Social information processing model

6. Dodge

بدبینانه رویدادهای پیرامون خود را تفسیر می‌کنند و یا بدون پردازش کامل وقایع و رویدادها، به صورت تکانشی و صرفاً براساس تجربیات گذشته خود واکنش نشان می‌دهند (سیگل‌من و رایدنر، ۲۰۱۲). بنابر این در انجام رفتار پرخاشگرانه علاوه بر عوامل هیجانی، عوامل شناختی نیز دخالت دارد. از جمله عامل شناختی که بر رفتار پرخاشگرانه تأثیرگذار است، سازه رضایت از زندگی<sup>۱</sup> است. رضایت از زندگی ارزیابی شناختی هر فرد از کل زندگی‌اش می‌باشد (شیخ الاسلامی، ۱۳۹۰). این سازه واکنش انسان در زندگی فردی و اجتماعی است (ابوالقاسمی، ۱۳۹۰) و به یک فرایند قضاوتی- شناختی اشاره دارد (بیانی، کوچکی و گودرزی، ۱۳۸۶)، که در آن فرد کیفیت زندگی خود را بر اساس مقایسه‌ی شرایط زندگی خود با یک سری ملاک‌ها، ارزشیابی می‌کند (کشاورز، مهربانی و سلطانی‌زاده، ۱۳۸۸). داینر، امون، لارسن و گرین<sup>۲</sup> (۱۹۸۵) رضایت از زندگی را به عنوان قضاوت شخصی از خوشبختی و کیفیت زندگی مبتنی بر معیارهایی که فرد برای خود تعیین نموده، تعریف کرده‌اند. مفهوم رضایت از زندگی به عنوان یک تجربه‌ی درونی تلقی می‌شود که به دنبال آن فرد یک سری هیجان‌های مثبت و منفی را تجربه می‌کند (رود<sup>۳</sup>، ۲۰۰۵) و بر واکنش‌های هیجانی افراد به رویدادهای پیرامون خود تأثیر می‌گذارد (شیخ الاسلامی، ۱۳۹۰). نتایج پژوهش لوکاس، داینر و سو<sup>۴</sup> (۱۹۹۶) بیانگر آن است که ارزیابی هر فرد از زندگی خود، نقش تعیین‌کننده‌ای بر عواطف مثبت (مانند شادی) و منفی (مانند افسردگی) که وی تجربه می‌کند، دارد. والویس، زولینگ، هیوبنر و درین<sup>۵</sup> (۲۰۰۱) در پژوهش خود نشان دادند، کودکانی که رضایت کمی از زندگی دارند، به شدت از خود پرخاشگری نشان می‌دهند. همچنین بولگا و همکاران (۲۰۰۸) در تحقیق خود تحت عنوان تنهایی، رضایت از زندگی و رفتارهای پرخاشگرانه در نوجوانان، به نقش تعدیل‌کنندگی

1. Life-satisfaction

2. Diener, , Larsen & Griffin

3. Rode

4. Lucas, Diener & Suh

5. Valois, Zullig, Hubner & Drane

رضایت از زندگی در رابطه‌ی بین تنهایی و پرخاشگری اشاره کرده‌اند. برای و گانل<sup>۱</sup> (۲۰۰۶) نیز در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که رضایت از زندگی ارتباط منفی با میزان خودکشی دارد. همچنین مصاحبی (۱۳۸۱) به بررسی رابطه‌ی بین ویژگی‌های شخصیتی و رضایت از زندگی در بین ۴۳۰ زن و شوهر پرداخت. نتایج تحقیق وی نشان داد که بین رضایت از زندگی و پرخاشگری رابطه معناداری وجود دارد.

در عین حال که رضایت از زندگی بر پرخاشگری اثر می‌گذارد، خود نیز تحت تاثیر عوامل متعدد درونی و بیرونی قرار می‌گیرد. (دیو و هیوبنر<sup>۲</sup>، ۱۹۹۴). از جمله عوامل بیرونی می‌توان از الگوهای ارتباطی خانواده<sup>۳</sup> نام برد. در واقع خانواده اولین جایگاهی است که از طریق ارتباطات و تعاملات بین اعضاء، شخصیت، ارزش‌ها و معیارهای هر فرد را شکل می‌دهد (کمپجانی و ماهر، ۲۰۰۷). معنای ارتباط خانوادگی آن است که فرزندان در محیط خانواده بیاموزند چگونه با دیگران رفتار کنند، رفتارهای دیگران را تفسیر نموده و احساسات با دیگران بودن را تجربه کنند (شهرکی ثانوی، نویدیان، انصاری مقدم، فرجی شوی، ۱۳۹۰). اولین مدل الگوهای ارتباطی خانواده، مدل چفی و مکی لئود (۱۹۷۲)، به نقل از کوئرتر و فیتزپاتریک<sup>۴</sup>، (۲۰۰۲) است. بر مبنای این مدل، الگوهای ارتباطی خانواده، منعکس کننده‌ی شیوه‌هایی است که توسط آنها خانواده‌ها واقعیت‌های اجتماعی را تعبیر و تفسیر می‌کنند و اعضاء را در آن تعبیر و تفسیر سهیم می‌سازند. مک لئود و چفی (۱۹۷۲)، به نقل از کوئرتر و فیتزپاتریک، (۲۰۰۲) معتقدند که برای رسیدن به یک واقعیت مشترک در بین اعضاء خانواده، مورد بحث قرار دادن باورها و مفاهیم، یک راه عملی و مفید است. آنها این شیوه را جهت‌گیری مفهومی<sup>۵</sup> نامیدند. مشخصه‌ی جهت‌گیری مفهومی بیان راحت عقاید و درگیری فعالانه و بحث و تبادل نظر در بین اعضاء

<sup>۱</sup>. Bray & Gunnell

<sup>۲</sup>. Dew., & Huebner

<sup>۳</sup>. Family ccommunicative patterns

<sup>۴</sup>. Koerner & Fitzpatrick

<sup>۵</sup>. Conceptual orientation

خانواده می باشد. همچنین این محققین بر روش دیگری نیز تأکید داشتند که یاری گرفتن از والدین است و آن را جهت‌گیری اجتماعی<sup>۱</sup> نامیدند. این نوع جهت‌گیری در تلاش برای حفظ و نگهداری روابط همگون والد-فرزندی است (روس<sup>۲</sup>، ۲۰۰۹). در تکمیل مدل الگوهای ارتباطی خانواده، مجدداً ابعاد زیر بنایی این الگوها نام‌گذاری و جهت‌گیری گفت و شنود<sup>۳</sup> جایگزین جهت‌گیری مفهومی و جهت‌گیری همنوایی<sup>۴</sup> جایگزین جهت‌گیری اجتماعی شد (فیتز پاتریک، ۲۰۰۴) در جهت‌گیری گفت و شنود فرزندان به بحث و تفکر در مورد مسائل مختلف تشویق می‌شوند (سپهری و مظاهری، ۱۳۸۸) در چنین الگویی اعضای خانواده به طور خودانگیخته و پیوسته با هم تعامل دارند (شهرکی ثانوی و همکاران، ۱۳۹۰) و شرایطی را به وجود می‌آورند که در آن همه اعضای خانواده دارای سهم برابر در تعامل و بحث در زمینه موضوعات مختلف می‌شوند. در مقابل، جهت‌گیری همنوایی به هماهنگی موجود بین اعضای خانواده و دوری از تعارض‌ها و مجادله‌ها اشاره دارد (سپهری و مظاهری، ۱۳۸۸). در این جهت‌گیری، ارتباط خانوادگی به گونه‌ای است که فرزندان مجبور به پیروی از پدر و مادر و سایر بزرگسالان بوده و اجازه‌ی شرکت در بحث‌ها را ندارند. در این جهت‌گیری، ارتباطات به سمت یکسان نمودن ارزش‌ها، باورها و نگرش‌ها تنظیم می‌شود (خسروی، نشاط‌دوست، مولوی و کلانتری، ۱۳۹۰). خسروی و همکاران (۱۳۹۰) طی تحقیق خود که در آن تأثیر الگوهای ارتباطی خانواده بر رضایت از زندگی زوجین را بررسی کردند، به این نتیجه رسیدند که الگوی ارتباطی گفت و شنود رابطه‌ی مثبت قوی با رضایت از زندگی در زوجین دارد. در تحقیق دیگری که توسط چانگ، چانگ، استوارت و آیو<sup>۵</sup> (۲۰۰۹) صورت گرفت، رابطه‌ی بین رضایت از زندگی، خودپنداره و الگوهای ارتباطی خانواده بررسی شد. نتایج این تحقیق نشان‌دهنده‌ی تأثیر مثبت بحث و

---

1. Social orientation

2. Ross

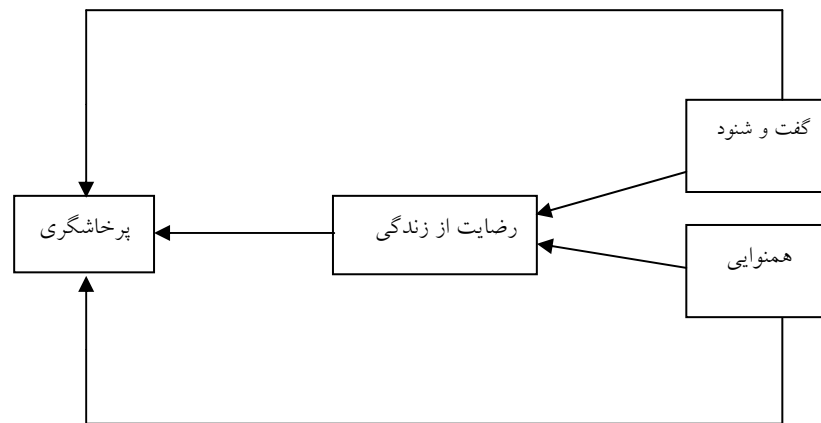
3. conversation orientation

4. conformity orientation

5. Chang, Chang, Stewart, Au

تعاملات بر رضایت از زندگی هم در کودکان و هم در نوجوانان بود. رحیمی و خیر (۱۳۸۸) نیز طی پژوهشی به بررسی رابطه‌ی بین الگوهای ارتباطی خانواده و کیفیت زندگی پرداختند. یافته‌های این تحقیق که بر روی دانش‌آموز شهر شیراز صورت گرفت نشان داد در هر چهار بعد کیفیت زندگی، یعنی سلامت جسمی، سلامت روان، ارتباطات اجتماعی و ادراک محیط زندگی، جهت گیری گفت و شنود خانواده پیش بینی کننده مثبت و جهت گیری همنوایی پیش بینی کننده منفی بود. در تحقیق دیگری شهرکی ثانوی و همکاران (۱۳۹۰)، نیز رابطه‌ی بین الگوهای ارتباطی خانواده و کیفیت زندگی را در بین دانش‌آموز دبیرستانی بررسی کردند. یافته‌های این تحقیق نشان داد بین الگوهای ارتباطی خانواده و کیفیت زندگی نوجوانان رابطه‌ی معنا داری وجود دارد.

با توجه به مباحث فوق، در عین حال که رضایت از زندگی بر پرخاشگری تأثیر گذاشته، خود نیز از ارتباطات بین اعضاء خانواده اثر می پذیرد، علاوه براین، خانواده نیز رفتارهای پرخاشگرانه را تحت تأثیر قرار می دهد. بنابراین می توان مطرح نمود که احتمالاً رضایت از زندگی نقش واسطه‌ای بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری ایفاء می کند. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش واسطه‌ای رضایت از زندگی در ارتباط بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری است (دیاگرام شماره ۱).



دیاگرام ۱: مدل پیشنهادی پژوهش



در راستای بررسی این هدف به سؤالات زیر پرداخته می‌شود:

- ۱- آیا الگوهای ارتباطی خانواده پرخاشگری را پیش‌بینی می‌کنند؟
- ۲- آیا الگوهای ارتباطی خانواده رضایت از زندگی را پیش‌بینی می‌کنند؟
- ۳- آیا رضایت از زندگی، پرخاشگری را پیش‌بینی می‌کند؟
- ۴- آیا رضایت از زندگی نقش واسطه‌ای در ارتباط بین الگوهای خانوادگی و پرخاشگری دارد؟

### روش پژوهش

طرح این پژوهش از نوع همبستگی و در قالب یک مدل علی است. الگوهای ارتباطی خانواده متغیر برونزاد، رضایت از زندگی متغیر میانجی و پرخاشگری متغیر درونزاد است.

### شرکت‌کنندگان

جامعه آماری در این پژوهش کلیه دانشجویان دانشگاه شیراز در سال تحصیلی ۹۱-۱۳۹۰ می‌باشد. شرکت‌کنندگان شامل ۳۰۰ دانشجوی (۱۷۳ دختر و ۱۲۷ پسر) است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. ابتدا از بین دانشکده‌های مختلف دانشگاه شیراز ۵ دانشکده به صورت تصادفی انتخاب و سپس از هر دانشکده ۲ کلاس انتخاب شده و در هر کلاس تمامی افراد مورد مطالعه قرار گرفتند.

### ابزارهای اندازه‌گیری

- مقیاس الگوهای ارتباطی خانواده: این پرسشنامه توسط فیتز پاتریک و ریچی<sup>۱</sup> (۱۹۹۴) طراحی شده است. شرکت‌کنندگان ۲۶ گویه را که مربوط به شیوه ارتباط در خانواده است می‌خوانند و مشخص می‌کنند که هر جمله تا چه حد در مورد آنان صدق می‌کند. این مقیاس،

<sup>۱</sup>. Fitzpatrick & Ritchie

دو بعد گفت و شنود (۱۵ گویه) و همنوایی (۱۱ گویه) ارتباطهای خانواده را در طیف ۵ امتیازی لیکرت از کاملاً متفاوت از من (نمره ۱) تا کاملاً شبیه به من (نمره ۵) اندازه‌گیری می‌کند. به عنوان نمونه عبارت "پدر و مادرم احساس می‌کنند باید رئیس باشند"، جهت‌گیری همنوایی و عبارت "والدینم من را تشویق می‌کنند تا احساساتم را بیان و ابراز کنم" جهت‌گیری گفت و شنود را می‌سنجد.

سپهری و مظاهری (۱۳۸۸) در پژوهش خود پایایی آلفای کرونباخ برای ابعاد همنوایی و گفت و شنود را به ترتیب برابر با ۰/۹۰ و ۰/۸۹ به دست آورده و روایی مطلوبی نیز برای آن گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر نیز به منظور تعیین پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید و برای ابعاد همنوایی و گفت و شنود به ترتیب ضرایب برابر با ۰/۷۰ و ۰/۷۴ به دست آمد. برای محاسبه روایی پرسشنامه همبستگی بین هر گویه با نمره خرده مقیاس مربوط به آن محاسبه شد. دامنه ضرایب برای خرده مقیاس گفت و شنود ۰/۷۴-۰/۳۳ و برای خرده مقیاس همنوایی ۰/۷۴-۰/۵۱ به دست آمد و همه ضرایب در سطح ۰/۰۰۱ معنادار بودند.

- پرسشنامه پرخاشگری: در پژوهش حاضر به منظور سنجش پرخاشگری، پرسشنامه پرخاشگری باس و پری (۱۹۸۴، به نقل از سامانی، ۱۳۸۶) به کار گرفته شد. این پرسشنامه دارای ۲۹ گویه می‌باشد. نمره‌گذاری هر گویه در طیفی از لیکرت از کاملاً مخالفم (نمره ۱) تا کاملاً موافقم (نمره ۵) صورت می‌گیرد. برای مثال یکی از گویه‌ها عبارت است از: "گاهی حسادت مرا از پا در می‌آورد". این پرسشنامه چهار عامل رفتاری خشم، پرخاشگری بدنی و کلامی، رنجش و بدگمانی را می‌سنجد. در این پژوهش از نمره کل پرسشنامه استفاده شده است. سامانی (۱۳۸۶) پایایی کلی این پرسشنامه را به روش بازآزمایی با فاصله زمانی ۹ هفته ۰/۷۸ گزارش کرده است و روایی پرسشنامه را مورد تأیید قرار داده است. در این پژوهش، به منظور تعیین پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید و ضریب حاصله برابر با ۰/۷۴ بود. جهت سنجش روایی پرسشنامه، همبستگی بین هر گویه با نمره کل پرسشنامه محاسبه گردید. ضرائب در دامنه ۰/۲۸ تا ۰/۶۳ به دست آمد و همه آنها در سطح ۰/۰۱ معنادار بودند.

- پرسشنامه رضایت از زندگی: به منظور سنجش رضایت از زندگی از مقیاس رضایت از زندگی SWLS<sup>۱</sup> (داینر و همکاران، ۱۹۸۵) استفاده شد. این مقیاس دارای ۵ گویه است و هر گویه نیز دارای گزینه‌هایی با درجات ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۷ (کاملاً موافقم) می‌باشد. برای مثال یک گویه مقیاس عبارت است از: «شرایطی که در آن زندگی می‌کنم، عالی است».

شیخ الاسلامی (۱۳۹۰) ضریب پایایی آلفای کرونباخ مقیاس رضایت از زندگی را ۰/۸۳ گزارش نموده است. همچنین وی روایی مقیاس را با محاسبه همبستگی نمره هر سؤال با نمره کل مقیاس محاسبه نموده و دامنه ای از ۰/۷۰ تا ۰/۸۳ به دست آورده است. در این پژوهش جهت بررسی پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد و ضریب ۰/۸۰ به دست آمد. روایی پرسشنامه با استفاده از محاسبه همبستگی هر گویه با نمره کل مقیاس بررسی و دامنه ای از ۰/۶۴ تا ۰/۸۱ حاصل شد. همه ضرایب در سطح ۰/۰۰۱ معنادار بودند.

### روش آماری

جهت بررسی نقش واسطه‌ای رضایت از زندگی در رابطه‌ی بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری روش تحلیل مسیر با استفاده از نرم افزار amos بکارگرفته شد.

### یافته‌ها

یافته‌های توصیفی متغیرهای پژوهش شامل میانگین، انحراف استاندارد، حداقل و حداکثر نمرات در جدول شماره ۱ قابل مشاهده می‌باشد.

<sup>۱</sup>. Satisfaction With Life Scale

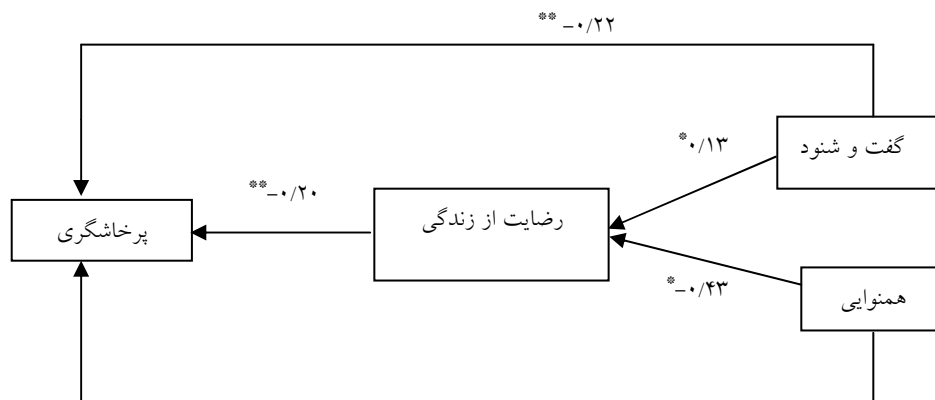
جدول ۱: یافته های توصیفی متغیرهای پژوهش. N=۳۰۰

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل نمره	حداکثر نمره
همنوایی	۲۸/۲۴	۸/۹۵	۱۱	۵۳
گفت و شنود	۴۳/۸۳	۱۰/۴۷	۱۵	۶۹
رضایت از زندگی	۱۵/۷۹	۴/۳۲	۵	۲۵
پرخاشگری	۸۶/۴۰	۱۳/۹۱	۳۴	۱۱۹

جهت بررسی سوالات پژوهش، مدل علی پیشنهادی مورد تحلیل قرار گرفت و شاخص های برازش آن محاسبه گردید. شاخص های برازش حاکی از برازش مطلوب مدل بود.

(NFI=۰/۹۰ CFI=۰/۹۱ IFI=۰/۹۱)

مدل حاصل در دیاگرام شماره ۲ نشان داده شده است.



\*۰/۱۸

P<۰/۰۱ P<۰/۰/۰۰۰۱

دیاگرام ۲: مدل نهایی پژوهش

نتایج تحلیل مسیر مدل پژوهش در جدول شماره ۲ گزارش شده است. یافته های مربوط به سؤال اول پژوهش مبنی بر نقش الگوهای ارتباطی خانواده در پیش بینی پرخاشگری، نشان

می دهد الگوی ارتباطی گفت و شنود ، به صورت مستقیم و منفی (  $\beta = -0/22$  ،  $P = 0/0001$  ) و الگوی هم‌نوایی به طور مستقیم و مثبت (  $\beta = 0/18$  ،  $P = 0/002$  )، پرخاشگری را پیش‌بینی می‌کنند. به عبارتی با افزایش الگوی ارتباطی گفت و شنود و کاهش الگوی ارتباطی هم‌نوایی، میزان پرخاشگری دانشجویان کاهش می‌یابد.

در بررسی سؤال دوم پژوهش مبنی بر نقش الگوهای ارتباطی خانواده در پیش‌بینی رضایت از زندگی، یافته‌ها نشان می‌دهد الگوی گفت و شنود به صورت مثبت (  $\beta = 0/13$  ،  $P = 0/01$  )، و الگوی ارتباطی هم‌نوایی به صورت منفی (  $\beta = -0/43$  ،  $P = 0/0001$  )، قادر به پیش‌بینی معنادار رضایت از زندگی می‌باشد.

در خصوص سؤال سوم پژوهش مبنی بر نقش رضایت از زندگی در پیش‌بینی پرخاشگری، یافته‌ها نشانگر آن است که رضایت از زندگی (  $\beta = -0/20$  ،  $P = 0/0001$  ) به صورت منفی و معنادار پرخاشگری را پیش‌بینی می‌کند.

در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش مبنی بر تعیین نقش واسطه‌ای رضایت از زندگی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری، همانگونه که دیاگرام شماره ۲ نشان می‌دهد رضایت از زندگی در رابطه‌ی بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری نقش واسطه‌ای ایفا نموده است. به بیان دیگر الگوهای ارتباطی خانواده هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیر مستقیم پرخاشگری دانشجویان را تحت تأثیر قرار داده است.

جدول ۲: نتایج تحلیل مسیرمدل پژوهش

روابط	B	$\beta$	ES	CR	P
گفت و شنود به پرخاشگری	-0/34	-0/22	0/08	4/30	0/0001
هم‌نوایی به پرخاشگری	0/23	0/18	0/07	3/11	0/002
هم‌نوایی به رضایت	-0/17	-0/43	0/02	8/51	0/0001
گفت و شنود به رضایت	0/06	0/13	0/02	2/55	0/01
رضایت به پرخاشگری	-0/66	-0/20	0/18	3/54	0/0001

### بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که الگوی ارتباطی گفت و شنود به صورت مثبت و الگوی ارتباطی همنوایی به صورت منفی پرخاشگری دانشجویان را پیش بینی می‌کند. این یافته با نتایج تحقیقات قبلی همسو می‌باشد (برای مثال جروم و همکاران، ۲۰۰۶، شروت و کار، ۲۰۱۲). همچنین مطابق با نظریه یادگیری مشاهده‌ای (باندورا، ۱۹۹۷) والدین از طریق رفتارها و شیوه تعاملات خود با فرزندان، در حقیقت به طور غیر مستقیم در حال آموزش دادن به آنها هستند. والدینی که با روش های سخت گیرانه و بدون استفاده از استقلال و منطق فرزندان را مجبور به تبعیت از هنجارهای خانواده می‌کنند، در حقیقت از طریق الگوسازی همین شیوهی رفتاری را به فرزندان خود منتقل می‌کنند. همچنان که نتایج پژوهش ها بیانگر آن است که فرزندان که به وسیله والدین تنبیه می شوند، خود نیز تنبیه کننده خواهند شد (مایرز، ۲۰۱۰). علاوه بر این، در خانواده ها ی با الگوی ارتباطی همنوایی بالا به دلیل نگرانی از بحث و جدل (سپهری و مظاهری، ۱۳۸۸) و متزلزل شدن ارزش‌های حاکم بر خانواده، اعضای خانواده ناچار به همنوایی با نگرش ها و هنجارهای خانواده هستند (خسروی و همکاران، ۱۳۹۰) و نمی‌توانند تعارضات خود را بروز دهند، لذا انباشت تعارضات حل نشده منجر به افزایش پرخاشگری می شود. در مقابل، در خانواده هایی که الگوی ارتباطی گفت و شنود حاکم است، از یک طرف همه اعضای خانواده به راحتی می‌توانند نقطه نظرات خود را مطرح نمایند و بدون نگرانی از طرد شدن از سوی خانواده هنجارها و ارزش‌های حاکم بر خانواده را مورد سؤال قرار دهند و از طرف دیگر اعضای خانواده با گسترش دادن روابط خود به خارج از خانواده امکان دسترسی به اطلاعات، ارزش‌ها و هنجارهای متنوع را دارند و از خوش‌بینی بیشتری برخوردارند (کاگاوا، ۲۰۰۸)، بنابراین با توجه به مجموعه ی این ویژگی ها، انتظار می‌رود، اعضای این خانواده ها کمتر دچار احساس ناکامی شوند و در نتیجه پرخاشگری کمتری از خود بروز دهند.

<sup>1</sup>Kagawa

یافته دیگر این پژوهش بیانگر آن است که الگوی ارتباطی گفت و شنود به صورت مثبت و الگوی ارتباطی هم‌نوایی به صورت منفی رضایت از زندگی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. این یافته با نتایج تحقیق رحیمی و خیر (۱۳۸۸)، شهرکی ثانوی و همکاران (۱۳۹۰)، خسروی و همکاران (۱۳۹۰) و چانگ و همکاران (۲۰۰۹) هماهنگ است. با توجه به آنکه محیط خانواده اساسی‌ترین واحد اجتماعی است که در قضاوت و ارزیابی افراد از کیفیت زندگی شان تأثیر دارد، بنابراین الگوی ارتباطی گفت و شنود به دلیل جو مثبت، همدلانه و دوسویه‌ای که در خانواده ایجاد می‌کند، منجر به ارزیابی مثبت از زندگی می‌شود. اما در الگوی ارتباطی هم‌نوایی که ارتباطات یک سو به سو به و فرزندان ناچار به تبعیت و همرنگی با عقاید و نگرش‌های والدین هستند، احتمالاً حس استقلال آنان خدشه دار شده و این امر منجر به کاهش رضایت از زندگی در آنان می‌شود (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۰).

نتایج پژوهش حاضر در رابطه با سؤال سوم تحقیق نشان می‌دهد که رضایت از زندگی به صورت منفی و معناداری پرخاشگری را پیش‌بینی می‌نماید. این یافته با نتایج پژوهش‌های پیشین همسو است (برای مثال والویس و همکاران، ۲۰۰۱؛ بولگا و همکاران، ۲۰۰۸ و مصاحبی، ۱۳۸۱). از آنجا که رضایت از زندگی به عنوان قضاوت شخصی از خوشبختی و کیفیت زندگی است و به عنوان یک تجربه‌ی درونی تلقی می‌شود که به دنبال آن فرد یک سری هیجان‌های مثبت و منفی را تجربه می‌کند (رود، ۲۰۰۵) لذا اثر منفی آن بر پرخاشگری قابل انتظار است. همچنین رضایت از زندگی نقش واسطه‌ای در ارتباط بین الگوهای ارتباطی خانواده و پرخاشگری دارد (سؤال چهارم تحقیق). این یافته بر نقش مهم سازه‌ی رضایت از زندگی دلالت دارد. در حقیقت نوع ارتباطات اعضای خانواده از طریق رضایت از زندگی، پرخاشگری دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در توجیه این یافته می‌توان گفت زمانی که شرایط فرد در زندگی، داشتن سهم برابر در تعامل و بحث در زمینه‌ی موضوعات مختلف، تعاملات آزادانه و مکرر با دیگران و اجازه‌ی اظهار نظر در مورد موضوعات مختلف و داشتن حق رای باشد، با ارزیابی مثبتی که از زندگی خود دارد، کمتر رفتارهای مخرب و پرخاشگرانه از خود نشان

می‌دهد. همچنین با توجه به آنکه نوع پردازش اطلاعات بر رفتار پرخاشگرانه اثر می‌گذارد (داج، ۱۹۸۶) و فرزندان خانواده‌های با الگوی ارتباطی گفت و شنود در پردازش اطلاعات در جهت خوش‌بینی سوگیری دارند (کاگوا، ۲۰۰۸)، بنابراین انتظار می‌رود کمتر به رفتارهای پرخاشگرانه بپردازند. بالعکس، آن‌گونه که در الگوی ارتباطی همنوایی مشاهده می‌شود، زمانی که افراد خانواده مجبور به تابعیت از یک سری عقاید و باورهای از پیش تعیین شده باشند، اجازه‌ی اظهار نظر در مورد مسایل مختلف نداشته باشند و نظر آنان در زندگی نادیده گرفته شود، به قضاوت منفی در مورد زندگی خود دست می‌زنند و احتمال آنکه رفتارهای خود تخریبی و دگر تخریبی از خود نشان دهند، بیشتر شده و ممکن است اعتراض خود را به صورت رفتارهای پرخاشگرانه نشان دهند.

یافته‌های این پژوهش می‌تواند مورد استفاده مراکز مشاوره، آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی و دانشگاه‌ها قرار گیرد. مراکز مشاوره با ارائه مشاوره به زوج‌های جوان می‌توانند آنها را به نقش شیوه‌ی تعاملات درون خانواده در رضایت و رفتار مطلوب اعضای خانواده آگاه سازند. همچنین سازمان آموزش و پرورش و سازمان بهزیستی با اجرای برنامه آموزش خانواده می‌توانند والدین را با انواع الگوهای ارتباطی آشنا سازند و با ارائه آموزش به آنان در خصوص روش‌های برقراری ارتباط با فرزندان، زمینه رضایت از زندگی را در محیط خانواده فراهم آورند. و از این طریق (همانگونه که نتایج این پژوهش نشان داد) با افزایش رضایت از زندگی، احتمال پرخاشگری کاهش می‌یابد. علاوه بر این، می‌توان الگوهای ارتباطی در خانواده و اثرات آنها را به واحدهای اجتماعی بزرگ‌تر همچون مدرسه و دانشگاه نیز تعمیم داد. مدارس و دانشگاه‌ها محیطی را فراهم آورند که در آن به تفاوت‌های فردی احترام گذاشته شود و به دور از فشار برای یکسان‌سازی افراد، دانش‌آموزان و دانشجویان بتوانند به راحتی دغدغه‌ها و نقطه نظرات خود را با مسئولین، مربیان و معلمان در میان بگذارند. به ویژه در دانشگاه‌ها انتظار می‌رود دانشجویان در یک جو علمی، بدون نگرانی از ارزیابی و قضاوت، اندیشه‌ها و نظرات خود را مطرح نمایند و با دیدگاه‌های مختلف آشنا شوند. از این طریق ضمن آنکه امکان



انتخاب بهترین دیدگاه برای آنها فراهم می‌شود، با بروز تناقضات و تعارضات فکری، احتمال انجام رفتارهای تخریبی و پرخاشگرانه به وسیله آنها کاهش می‌یابد.

### منابع

۱. ابوالقاسمی، عباس. (۱۳۹۰). ارتباط تاب‌آوری، استرس و خودکارآمدی با رضایت از زندگی در دانش‌آموزان دارای پیشرفت تحصیلی بالا و پائین. *مطالعات روانشناختی*، ۳، ۱۳۱-۱۵۱.
۲. بیانی، علی‌اصغر، کوچکی، عاشور محمد، گودرزی، حسینیه. (۱۳۸۶). اعتبار و روایی مقیاس رضایت از زندگی. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*، ۱۱، ۲۶۸-۲۵۹.
۳. خسروی، صدراله، نشاط‌دوست، حمیدطاهر، مولوی، حسین، کلانتری، مهرداد. (۱۳۹۰). اثربخشی الگوی آموزش ارتباط خانواده کثرت‌گرا بر رضایت از زندگی زوجین. *مجله‌ی پزشکی هرمزگان*، ۱، ۴۸-۴۰.
۴. رحیمی، مهدی، خیر، محمد. (۱۳۸۸). رابطه‌ی الگوهای ارتباطی خانواده و کیفیت زندگی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه شهر شیراز. *مطالعات تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی*، ۱، ۲۵-۵.
۵. سامانی، سیامک. (۱۳۸۶). بررسی پایایی و روایی پرسشنامه پرخاشگری باس و پری. *مجله روانپزشکی و روانشناسی*، ۴، ۳۶۵-۳۵۹.
۶. سامانی، سیامک و فولادچنگ، محبوبه. (۱۳۸۶). روانشناسی نوجوانی. تهران: نشر ملک سلیمان.
۷. سپهری، صفورا، مظاهری، محمدعلی. (۱۳۸۸). الگوهای ارتباطی خانواده و متغیرهای شخصیتی در دانشجویان. *فصلنامه روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی سابق)*، ۲۲، ۱۵۰-۱۴۱.
۸. شفیع‌آبادی، عبدالله، ناصری، غلامرضا. (۱۳۷۷). *نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
۹. شهبازی، بایرام. (۱۳۸۷). پرخاشگری. *مجله‌ی روانشناسی و علوم تربیتی*، ۷۲، ۲۴-۲۲.

۱۰. شهرکی ثانوی، فریبا، نویدیان، علی، انصاری مقدم، علیرضا، فرجی شوی، مهدی. (۱۳۹۰). بررسی رابطه‌ی الگوهای ارتباطی خانواده بر کیفیت زندگی نوجوانان. فصلنامه‌ی مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۱، ۱۱۴-۱۰۱.
۱۱. شیخ الاسلامی، راضیه. (۱۳۹۰). نقش رابطه‌ی رضایت از زندگی در ارتباط بین خودتعیینی و بهداشت روانی. مجله روانشناسی، ۵۷، ۸۹-۷۶.
۱۲. قهرمان، آرش. (۱۳۸۹). بررسی مفهوم رضایت از زندگی و سنجش آن در میان دانشجویان دختر و پسر. پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، ۴، ۱۰۶-۸۱.
۱۳. کشاورز، امیر، مهرابی، حسینعلی، سلطانی‌زاده، محمد. (۱۳۸۸). پیش‌بینی کننده‌های روانشناختی رضایت از زندگی. روانشناسی تحولی (روانشناسان ایرانی سابق)، ۲۹، ۱۶۸-۱۵۹.
۱۴. مصاحبی، محمدرضا. (۱۳۸۱). ارتباط بین شباهت در ویژگی‌های شخصیتی زن و شوهر و رضایت از زندگی. روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۱ و ۱۲، ۱۳۴-۱۱۷.
۱۵. هرگنهان و السون. (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر نظریه‌های یادگیری (ترجمه‌ی علی اکبر سیف). تهران: نشر دوران.

16. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
17. Baron, R. M., Kenny, D. A. (1986). The moderate-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic & statistical consideration. *Journal of Personality & Social Psychology*, 51, 1173-1182.
18. Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106, 59-73.
19. Bray, I., & Gunnell, D. (2006). Suicide rates, life satisfaction and happiness as markers for population mental health. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41, 333-337.
20. Buelga, S., Musitu, G., Murgui, S., & Pons, J. (2008). Reputation, Loneliness, Satisfaction with Life and Aggressive Behavior in Adolescence. *The Spanish Journal of Psychology*, 1, 192-200

- 21.Chang, L., Chang, C. M., Stewart, S. M., Au. E. (2009). Life satisfaction, self-concept, and family relations in Chinese adolescents and children. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 421-429.
- 22.Dew, T., & Huebner, E. S. (1994). Adolescents' perceived quality of life: An exploratory investigation. *Journal of School Psychology*, 32, 185-199.
- 23.Diener, E., Emmon, R.A., Larsen, R.J., & Griffin, S.(1985). The Satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- 24.Dodge, K. A. (1986). A social information processing model of social competence in children. In M. Perlmutter (Ed.), *Minnesota Symposia on child psychology* (Vol. 18). Hillsdale, NJ: Erlbaum
- 25.Fitzpatrick, M. A. (2004). The family communication pattern theory: observation on its development and application. *Journal of Family Communication*, 4, 67-79.
- 26.Fitzpatrick, M. A. & Ritchie, L. D. (1994). Communication schemata within the family: Multiple perspective on family interaction, *Human Communication Research*, 20, 275-301.
- 27.Jerome, L., Singer, S., Dorothy, G., Singer, M. (2006). Family Patterns and Television Viewing as Predictors of Children's Beliefs and Aggression. *Journal of Communication*, 34, 73-89.
- 28.Kamijani, M., Maher, F. (2007). The comparison of child raising styles between the parents who own conduct disorder children and who own normal children. *Danesh va Pazhouhesh in Psychology*, 33, 63-94.
- 29.Kagawa, N. (2008). Influence of family communication patterns on adolescents' self-discrepancies and associated emotional and behavioral Consequences. *Doctoral Dissertation, University of Minnesota*.
- 30.Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2002). Toward a theory of family communication. *Communication Theory*, 12, 70-91
- 31.Lucas, R. E., Diener, Ed., & Suh, E. (1996). Discriminant Validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 616-628.
- 32.Myers, D., G. (2010). *Social psychology*. McGraw-Hill Companies, Inc.
- 33.Patterson, G., R. (2008). A comparison of models for interstate wars and for individual violence. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 203-223.

- 34.Rode, J. C. (2005). Life satisfaction and student performance, academic of manage learning and education. *Journal of Social Behavior and Personality*, 4, 421-433.
- 35.Ross, W. (2009). Intergenerational Family Communication Patterns in relation to Religious Motivation. *A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Communication*, The Northern Kentucky University.
- 36.Schrodt, p., Karr, K. (2012). Trait verbal aggression as a function of family communicative patterns. *Communication Research Reports*, 29, 54-63.
- 37.Sigelman, C., K., & Rider, E., A. (2012). *Human development across the life span*. Wadsworth, Cengage Learning.
- 38.Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S., Drane, J. W. (2001). Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents. *Journal of Health and Behavior*, 4, 53-66.